

Piotr Kładoczny

ORCID: 0000-0002-3204-5807

Akademia im. Jakuba z Paradyża

Szpitalna terminologia medyczna w niestandardowych użyciach osób hospitalizowanych

Streszczenie

W artykule zaprezentowano, jakie niestandardowe określenia szpitalnej terminologii medycznej są używane przez osoby hospitalizowane. Przez rok materiał zbierała pielęgniarka, która obserwowała pacjentów. Pacjenci modyfikują nazwy i popełniają błędy, wymieniając nazwy metod leczenia, chorób, leków, sprzętu medycznego i personelu. Najczęstsze przekształcenia dotyczą zmian fonetycznych trudnych nazw, mylenia podobnych nazw lub używania metafory i metonimii. Mniej powszechne jest tworzenie nowych słów, przekształcenia składniowe i innowacje frazeologiczne. Pomyłki i modyfikacje wynikają z adaptacji zbyt złożonego słownictwa, uproszczenia procesów medycznych lub dystansowania się od świata w postaci gier językowych.

Słowa kluczowe: komunikacja w medycynie, błędy językowe, metafora, metonimia, przekształcenia fonetyczne

Pobyt w szpitalu jest dla człowieka wyjątkowy i łączy się z jego złym stanem zdrowia. Pacjent przebywa wśród obcych ludzi mówiących do niego językiem medycznym o zawiłych problemach zdrowia. Sytuacja komunikacyjna jest niekomfortowa i złożona¹. W tych okolicznościach osoba hospitalizowana używa języka,

¹ Komunikacja z personelem szpitala ma charakter oficjalny pomimo ujawniania prywatności i odsłaniania cielesności zarezerwowanych zwykle do sytuacji poufnych, a nawet intymnych. Pacjentów otaczają niespotykane w domu sprzęty, a badania i zabiegi wykonuje się za pomocą wysokospecjalistycznej aparatury. Równoległe zachodzą nieoficjalne kontakty z odwiedzającymi oraz innymi pacjentami. O zagadnieniu komunikacji w medycynie pod różnym aspektami pisano dotąd m.in. w anglojęzycznych, tłumaczonych na język polski i polskojęzycznych książkach: R. Schiavo, *Health communication. From Theory to Practice*, San Francisco 2014; P. R. Myerscough, M. Ford, *Jak rozmawiać z pacjentem*, tłum. S. Pikiel, Gdańsk 2001; J. Lipiec, *Teoria rozmowy z chorym*, Kraków 2001; M. Nowina Konopka, *Komunikacja lekarz – pacjent. Teoria i praktyka*, Kraków 2016; pracy zbiorowej, *Komunikowanie się lekarza z pacjentem*, red. J. Barański, E. Waszyński, A. Steciwko, Wrocław 2000; w tomach *Komunikowanie interpersonalne w pielęgniarstwie*, red. A. Kwiatkowska, E. Krajeska-Kułał, W. Panek, Lublin 2003; *Porozumienie z pacjentem*, red. J. Doroszewski, M. Kulus, A. Markowski, Warszawa 2014;

który w dużej mierze odnosi się do otaczających realiów szpitalnych i procesu leczenia. Celem artykułu jest przyjrzenie się temu, czego dotyczą kłopoty ze szpitalną terminologią medyczną, jakie są mechanizmy tworzenia jej niestandardowych odpowiedników, i powodom, dla których powstają.

W tym celu przeprowadzone zostało badanie, polegające na śledzeniu wypowiedzi osób hospitalizowanych przez oddziałową pielęgniarkę i wynotowywaniu z nich określeń odbiegających od standardowego nazewnictwa medycznego. Otrzymano w ten sposób zbiór leksemów, który został poddany analizie pod względem znaczenia i budowy. Można wstępnie uznać, że najliczniej reprezentowane zakresy tematyczne zebranej leksyki oddają te sfery życia szpitalnego, które sprawiają największe trudności dla pacjentów. Analiza formalna słownictwa ma na celu zanotowanie sposobów modyfikacji terminologii.

Materiał zbierany był na przełomie lat 2015-2016 w trzech szpitalach województwa lubuskiego: w Barlinku na Oddziale Chorób Wewnętrznych oraz w Międzyrzeczu i w Gorzowie Wielkopolskim w Szpitalnych Oddziałach Ratunkowych². Uzyskano łącznie 36 przykładów, dla których wskazaną charakterystykę płci, wieku i wykształcenia pacjenta (tabela 1)³.

Jak rozmawiać z pacjentem?: anatomia komunikacji w praktyce lekarskiej, red. A. Ostrowska, Warszawa 2017. Tematykę tę podjęto także w wielu artykułach, np.: M. Majewska, *Słowo też jest lekiem, czyli o komunikacji lekarza z pacjentem*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2015, t. 58, nr 2 (222), s. 224-237; A. Wagner, *Miejsce deliberacji w procesie podejmowania decyzji o leczeniu. Komunikowanie między lekarzem i pacjentem w perspektywie socjologicznej*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2015, t. 58, nr 2 (222), s. 213-224 i rozdziałach monografii poświęconych problemom medycznym, jak: Janiszewska, *Umiejętności komunikowania się z chorym i rodziną*, [w:] *Medycyna paliatywna*, red. K. de Walden-Gałuszko, A. Ciałkowska-Rysz, Warszawa 2015, s. 45-58; T. Dzierżanowski, J. Łuczak, *Komunikacja z pacjentem i jego rodziną*, [w:] *Medycyna paliatywna*, red. A. Ciałkowska-Rysz, T. Dzierżanowski Poznań 2019, s. 44-49.

² Materiał źródłowy wykorzystany w tym artykule stanowi część podstawy materiałowej pracy magisterskiej Justyny Krawczyk pt. „Sposoby przetwarzania informacji naukowej na zdroworoządkową” obronionej w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim w 2016 roku.

³ Badanie ma ograniczenia materiałowe i terytorialne, lecz jego wyniki są pełnym zapisem rzeczywistych ponadrocznych obserwacji, a ich analiza uwzględnia również czynniki socjolingwistyczne dotyczące płci, wieku i wykształcenia hospitalizowanych jako uczestników komunikacji. Można je zestawić z przykładami zamieszczanym na portalach internetowych, które wynotowują pomyłki pacjentów aptek (patrz: <https://joemonster.org/art/34829>, dostęp 3.10.2019). Ze wstępnych obserwacji wynika, że zarówno przykłady opisane w tym artykule pochodzące ze szpitali, jak i te notowane przez aptekarzy wykazują te same mechanizmy zmian i strategii użytkowników. W przypadku wielu przykładów zamieszczonych w Internecie można odnieść wrażenie, że zostały one tam umieszczona w celach żartobliwych („- Nie chcę tego tranu, bo mi po nim łuski rosną”), a nawet obscenicznych („- Poproszę Halopierdol [Haloperidol]”) i nie są w pełni wiarygodne.

Tabela 1. Lista niestandardowych określeń zastosowanych przez pacjentów w nazywaniu realiów szpitalnych

Płeć: K – kobieta, M – mężczyzna.

Wykształcenie: P – podstawowe, Z – zawodowe, Ś – średnie, W – wyższe.

Liczbnami zapisano wiek pacjenta.

Słowo	Przykład	Znaczenie	Pacjent (płeć, wykształcenie, wiek)
<i>astra</i>	<i>miałam zabieg na astrę</i>	'jaskra'	KP81
<i>barcelona</i>	<i>brata kleszcz ugryzł i miał barcelonę</i>	'borelioza'	MŚ84
<i>cewkowanie</i>	<i>zrobili mi cewkowanie</i>	'cewnikowanie pęcherza moczowego'	KP76
<i>ciągnąć</i>	<i>wymioty mnie ciągną</i>	czynność 'wymiotować'	KP74
<i>cukiernik</i>	<i>mam skierowanie do cukiernika</i>	'diabetolog'	KP72
<i>diabolog</i>	<i>byłam u diabologa</i>	'diabetolog'	KP75
<i>filozoficzna</i>	<i>dali mi sól filozoficzną</i>	'o soli fizjologicznej'	MW74
<i>gąsior</i>	<i>gąsior jest już pełny</i>	'kaczka do moczu'	MZ80
<i>glukomierz</i>	<i>w domu używam glukomierza</i>	'glukometr'	KŚ19
<i>internauta</i>	<i>ten lekarz od chorób wewnętrznych no ten internauta</i>	'internista'	MP62
<i>kamienica</i>	<i>mam kamienicę nerkową</i>	'kamica nerkowa'	KŚ41
<i>kardiografia</i>	<i>zrobią mi kardiografię elektryczną</i>	'kardiowersja'	MZ44
<i>kasowersja</i>	<i>miałem już kasowersję</i>	'kardiowersja'	MŚ56
<i>kenotal</i>	<i>mogę dostać kenotal</i>	'Ketonal' lek przeciwbólowy	MŚ39
<i>klakson</i>	<i>doktor przepisała mi klakson</i>	'Clexane' lek na zakrzepicę	MP72
<i>kografia</i>	<i>jadę na kografię</i>	'koronarografia'	MP48
<i>kontakt</i>	<i>podali mi kontakt</i>	'kontrast' podanie środka cieniującego w badaniu radiologicznym	MW75
<i>koronacja</i>	<i>kiedy ta koronacja?</i>	'koronarografia'	MŚ58
<i>kretoina</i>	<i>wyszła mi wysoka kretoina</i>	'kreatynina'	KP70
<i>laserowo woreczek</i>	<i>robili mi laserowo woreczek</i>	'laparoskopowe usunięcie pęcherzyka żółciowego'	KP72
<i>lololol</i>	<i>biorę lololol</i>	'propranolol' lek na serce	KP72
<i>lumbalgia</i>	<i>dolega mi lumbalgia</i>	'zapalenie nerwu kulszowego'	MŚ45
<i>mieć rurę</i>	<i>tę rurę będę miał</i>	'gastroskopia'	MP76
<i>migotanie od tego przedsionka</i>	<i>czuję migotanie od tego przedsionka</i>	'migotanie przedsionków'	KŚ50
<i>nitkowane</i>	<i>mówili, że mam nitkowane kołatanie serca</i>	'nitkowane' może być tętno	KŚ58
<i>pikawa siada</i>	<i>pikawa mi siada</i>	o sercu: 'źle działać'	MP68
<i>prątkujące</i>	<i>czuję takie bóle prątkujące do wątroby</i>	prątki 'bakterie' (bóle promieniujące?)	KP64
<i>prochy</i>	<i>dają mi prochy</i>	'leki w tabletkach'	MŚ21
<i>przezcyszczenie żył</i>	<i>robili mi przezcyszczenie żył</i>	'koronarografia'	KP65
<i>renesans</i>	<i>miesiąc temu byłem tu na renesansie</i>	'rezonans' badanie radiologiczne	MŚ78
<i>saturator</i>	<i>złożyli mi saturator</i>	'pulsoksymetr'	KŚ19
<i>wampir</i>	<i>ale z pani wampir</i>	'przy pobraniu krwi' o personelu	MP64
<i>wężyk</i>	<i>ten wężyk mi zszedł</i>	o kroplówce 'skończyć się'	KP72
<i>wypić</i>	<i>wypiłem już tabletkę</i>	czynność 'przyjąć tabletkę'	KŚ23
<i>zapalenie serca mięśniowego</i>	<i>mam zapalenie serca mięśniowego</i>	'zapalenie mięśnia sercowego' lub 'zawał serca'	MP65
<i>zejść</i>	<i>plyn mi zszedł</i>	o kroplówce 'skończyć się'	K+M

1. Klasyfikacja semantyczna

Pierwsza analiza materiału polega na kwalifikacji semantycznej przykładów. Wskazuje ona zakresy świata szpitalnego, które są trudniejsze w poznaniu i przysparzają pacjentom najwięcej kłopotów lub z jakiegoś innego powodu stają się podstawą swoistych przekształceń. Wśród zarejestrowanych określeń najwięcej odnosi się do nazw zabiegów medycznych (tabela 2), które w pewnym zakresie są wyskospecjalistyczne i mają trudne nazwy, np. koronarografia (jako *kografia*, *koronacja*, *przeczyszczenie żył*) czy kardiowersja (jako *kardiografia*, *kasowersja*), co może tłumaczyć zastosowanie form przekształconych. Część zabiegów jest jednak mniej złożona, a ich nazwy są powszechnie znane i niezbyt skomplikowane, co jednak nie wpłynęło na zachowanie wersji medycznej (np. *płyn wszedł* na skończenie się kroplówki). Już te pierwsze spostrzeżenia obrazują, że pacjenci przekształcają terminologię medyczną nie tylko z powodu trudności w jej zrozumieniu i zapamiętaniu, ale także w wyniku dostosowania doświadczenia medycznego do swojego oglądu (np. prezentacji opisowej zjawiska) i być może stosują gry językowe (zabawę słowną).

Drugą liczebnie kategorią, w której odnotowano zmiany, są nazwy chorób i dolegliwości. Pacjenci także w tym zakresie zamieniają proste określenia, głównie na takie, które podobnie brzmią i są im lepiej znane, np. *astra* ‘jaskra’, *barcelona* ‘borelioza’, *kamienica* ‘kamica nerkowa’. Czasem także używają trudnych terminów niepoprawnie (*zapalenie serca mięśniowego*) bądź w złym kontekście: *nitkowane kołatanie mięśnia*, *bóle prątkujące*⁴ lub też stosują określenia potoczne i skojarzeniowe (*pikawa siada*).

W dalszej kolejności należy wymienić nazwy leków. W ich przypadku charakterystyczne jest przekręcanie trudnych wyrażeń (np. *lololol* ‘propranolol’, *sól filozoficzna* ‘sól fizjologiczna’). Następne liczebnie są określenia sprzętu medycznego (np. *gąsior* – ‘kaczka do moczu’, *wężyk* – ‘kroplówka’), nazwy specjalizacji medycznej personelu (*cukiernik* – ‘diabetolog’, *internauta* – ‘internista’) oraz opisy fizjologii pacjenta (*wymioty ciągną* – ‘mieć nudności, wymiotować’) i nazwy substancji w ciele człowieka (*kretoina* ‘kreatynina’).

⁴ Interpretacje mechanizmów dostrzeżonych w tych przykładach znajdują się w następnym podrozdziale tego artykułu.

Tabela 2. Podział semantyczny przekształceń pacjentów

kategoria	wyrażenie i znaczenie	liczba
zabieg	<i>cewkowanie</i> ‘cewnikowanie pęcherza moczowego’, <i>kardiografia</i> ‘kardiowersja’, <i>kasowersja</i> ‘kardiowersja’, <i>kografia</i> ‘koronarografia’, <i>kontakt</i> ‘kontrast’, <i>koronacja</i> ‘koronarografia’, <i>laserowo woreczek</i> ‘laparoskopowe usunięcie pęcherzyka żółciowego’, <i>mieć rurę</i> ‘gastroskopia’, <i>przezcyszczenie żył</i> ‘koronarografia’, <i>renesans</i> ‘rezonans’, <i>plyn zszedł</i> ‘skończyła się kroplówka’, <i>wypić tabletkę</i> ‘przyjąć tabletkę’	12
choroba, dolegliwość	<i>astra</i> ‘jaskra’, <i>barcelona</i> ‘borelioza’, <i>bóle prątkujące</i> ‘ból promieniujący’, <i>kamienica</i> ‘kamica nerkowa’, <i>lumbalgia</i> ‘zapalenie nerwu kulszowego’, <i>nitkowane kolatanie serca</i> ‘nitkowane tętno’, <i>zapalenie serca mięśnia</i> ‘zawał serca’, <i>migotanie od przedsionka</i> ‘migotanie przedsionków’, <i>pikawa siada</i> ‘dolegliwości serca’	9
lekarstwo	<i>kenotal</i> ‘ketonal’, <i>klaskon</i> ‘Clexane’, <i>lololol</i> ‘propranolol’, <i>prochy</i> ‘tabletki’, <i>sól filozoficzna</i> ‘sól fizjologiczna’	5
sprzęt medyczny	<i>gąsior</i> ‘kaczka do moczu’, <i>glukomierz</i> ‘glukometr’, <i>saturator</i> ‘pulsoksymetr’, <i>wężyk</i> ‘kroplówka’,	4
specjalizacja personelu	<i>cukiernik</i> ‘diabetolog’, <i>diabolog</i> ‘diabetolog’, <i>internauta</i> ‘internista’, <i>wampir</i> ‘osoba pobierająca krew’	4
fizjologia	<i>wymioty ciągną</i> , ‘mieć nudności, wymiotować’	1
substancje w ciele człowieka	<i>kretoina</i> ‘kreatynina’	1
suma		36

Pacjenci inaczej – zmieniając medyczne określenia – nazwali głównie zabiegi, którym byli poddawani, oraz choroby i dolegliwości, z jakimi trafili do szpitala. Te zakresy wiedzy były dla nich prawdopodobnie najtrudniejsze i wymagały dostosowania do używanego przez nich języka. Ponadto, zabiegi szpitalne w świetle uzyskanych danych można uznać za najważniejsze wydarzenia spośród hospitalizacji i doświadczane bezpośrednio, stąd też częste podejmowanie mówienia o nich, co skutkuje odnotowanymi przekształceniami.

2. Budowa przekształconych nazw, zastosowane środki językowe

Drugi podział zebranego materiału odnosi się do budowy przekształconych nazw i eksponuje środki językowe służące do ich utworzenia; tu również uwzględnione zostały zastosowania leksykalnych określeń potocznych (tabela 3). Ta część analizy służy pokazaniu, jak radzi sobie (bądź dlaczego nie radzi sobie) człowiek z nazewnictwem medycznym, jak je przetwarza i do czego odnosi swoje doświadczenia pobytu w szpitalu.

Niewątpliwie najliczniejsze, bo obejmujące połowę materiału, są modyfikacje fonetyczne. Stosowanie tego zabiegu wynika z trudności budowy i brzmienia nazw medycznych (obco brzmiące i nieznane). W takich sytuacjach użytkownik

języka deformuje nazwę (*kenotal* ‘ketonal’, *klakson* ‘Clexane’) lub ją upraszcza (*lololol* ‘propranolol’). Jedną z modyfikacji fonetycznych jest skrócenie pełnej długiej nazwy o sylabę lub dwie: *cewkowanie* ‘cewnikowanie’, *kretoina* ‘kreatynina’, *kografia* ‘koronarografia’. Pojedyncze natomiast przykłady potwierdzają dodanie sylaby, które pozwoli nadać terminowi medycznemu preferowaną postać leksykalną (*kamienica nerkowa* – ‘kamica nerkowa’).

Skutki tworzenia przekształconej terminologii medycznej mogą być zabawne (jeśli są nieświadome) lub żartobliwe (jeśli powstały w tym celu). W wyniku uproszczeń grup fonemów ich zamiany w obrębie wyrazu pierwotnego dochodzi się do wyrazu już istniejącego w języku o zgoła innym i niemedycznym znaczeniu. Potwierdzają to przykłady: *astra* ‘jaskra’, *barcelona* ‘borelioza’, *diabolog* ‘diabetolog’, *kamienica nerkowa* ‘kamica nerkowa’, *kontakt* ‘kontrast’, *koronacja* ‘koronarografia’, *laserowo* ‘laparoskopowo’, *renesans* ‘rezonans’, *sól filozoficzna* ‘sól fizjologiczna’. Można podejrzewać, że oprócz przejęzyczeń niektóre użycia są elementem swoistej zabawy słownej służącej odnalezieniu się w środowisku szpitala⁵.

Kolejne dwa odnotowane środki językowe zmieniające szpitalną terminologię medyczną to operacje leksykalne. Polegają one na użyciu innego słowa lub połączenia wyrazów o charakterze metafory lub metonimii⁶. Częściej występująca metonimia to sposób, w którym stosuje się w zastępstwie jednego słowa inne z tej samej domeny poznawczej⁷. W tym sposobie notuje się wystąpienie części sprzętu zamiast nazwy zabiegu, do wykonania którego wykorzystuje się ten sprzęt (*mieć rurę* ‘gastroskopia’, *wężyk* ‘kroplówka’), ogólniejsze określenie zamiast bardziej szczegółowego (*prochy* ‘tabletki’⁸), sposób wykonania czynności w miejsce nazwy zabiegu (*prze czyszczenie żył* ‘koronarografia’), doświadczalny fragment zdarzenia zastępujący jego całość (*phyn zszedł* ‘skończyła się kroplówka’, *wypić tabletkę* ‘przyjąć tabletkę’). Metonimie z tego punktu widzenia można rozpatrywać jako dostosowanie poznawcze pacjenta, dzięki

⁵ Taką zależność wyraźnie widać w wypowiedziach personelu medycznego, dla którego słownictwo i zamiany fonetyczne stają się formą odreagowania od odpowiedzialnych obowiązków zawodowych (np. *siurosemid* – na *furosemid* ‘środek moczopędny’, *ortopedal* ‘ortopeda’).

⁶ Metafora i metonimia są tu rozumiane zgodnie z kognitywnym podejściem (patrz: G. Lakoff, M. Johnson, *Metafory w naszym życiu*, tłum. P. Krzeszowski, Warszawa 1988; R. W. Langacker, *Gramatyka kognitywna*, tłum. E. Tabakowska i in., Kraków 2009, s. 328).

⁷ Domena poznawcza to pewien zakres wiedzy, w której osadzona jest conceptualizacja (patrz: R. W. Langacker, *Gramatyka kognitywna*, op. cit., s. 71-75 oraz J. R. Taylor, *Gramatyka kognitywna*, Kraków 2007, s. 232-236). Wiedza ta może dotyczyć przedmiotów, pojęć, cech itd. właściwych dla pewnego wycinka ludzkiego poznania.

⁸ Ten przykład daje się także interpretować jako synonim o nacechowaniu potocznym. W tym znaczeniu ‘tabletki, pastylki, pigułki’ notują go słowniki języka potocznego (patrz: J. Anusiewicz, J. Skawiński, *Słownik polszczyzny potocznej*, wyd. III, Warszawa 2000, s. 126; M. Czeszewski, *Słownik polszczyzny potocznej*, Warszawa 2006, s. 248).

któremu próbuje on w prostszy sposób ująć zagadnienie medyczne przez odwołanie się do zrozumiałych dla siebie i łatwo dostrzegalnych elementów zdarzeń⁹.

Przy tworzeniu metafory wykorzystuje się terminy innej domeny pojęciowej, dzięki którym łatwiej jest wyrazić treści trudniejszego zakresu poznawczego¹⁰. Bardzo często związek ten jest motywowany postrzeżonym podobieństwem lub tożsamością funkcji w obu zestawionych zakresach. Mechanizm metafory prowadzi zazwyczaj do neosemantyzacji – przyjmowania nowych znaczeń przez istniejące już słowa początkowo w wymiarze okazjonalnym i obecnym na poziomie aktualnego komunikatu, co w przypadku większego rozpowszechnienia może się utrwalić¹¹. W badanym materiale za metaforę można uznać 1) nazwę lekarza specjalisty *cukiernik* ‘diabetolog’, który zajmuje się diagnozowaniem i leczeniem cukrzycy, czyli chorobą wynikającą z nieprawidłowej zawartości cukru w krwi i moczu człowieka; 2) nazwę *gąsior* ‘naczynie dla mężczyzn do oddawania moczu’ motywowaną podobieństwem do kształtu zwierzęcia o tej nazwie; 3) określenie *wampir* ‘osoba pobierająca krew’ wynikającą z podobieństwa pobierania krwi w celach medycznych i jej wysysania z ciała człowieka przez istoty ze świata wierzeń ludowych. We wszystkich powyższych przykładach ujawniających mechanizm metafory można dopatrzeć się motywu żartobliwego i dystansu wypowiadającego się do treści przekazu.

Wśród pacjentów szpitala aktywny jest także proces derywacji¹², w którym powstają nowe leksemy zrozumiałe dla ich twórców, lecz odbiegające od używanych przez personel medyczny (*glukomierz* ‘glukometr’, *lumbalgia* ‘zapalenie nerwu kulszowego’ – zwane czasem *lumbago* i *saturator* ‘pulsoksymetr’). *Glukomierz* można uznać za spolszczoną wersję *glukometru*, gdyż obcy człon *-metr* (*barometr*, *termometr*), w tym złożeniu jednostronnie motywowanym¹³, został wymieniony na jego polski odpowiednik *-mierz* (*ciśnieniomierz*, *wodomierz*)¹⁴.

⁹ G. Lakoff, *Kobiety, ogień i rzeczy niebezpieczne*, tł. M. Buchta, A. Kotarba, A. Skucińska, Kraków 2011, s. 75.

¹⁰ G. Lakoff, M. Johnson, *op. cit.*

¹¹ Wiele przykładów takiej neosemantyzacji można odnaleźć w artykule M. Jabczugi, *W morzu neosemantyzmów*, „Rocznik Kognitywistyczny” 2010, t. 4, s. 93-98.

¹² Podstawowe prace poświęcone derywacji w polskim słowotwórstwie zawierają następujące prace: R. Grzegorzczkova, *Zarys słowotwórstwa polskiego. Słowotwórstwo opisowe*, Warszawa 1984; *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, red. R. Grzegorzczkova, R. Laskowski, H. Wróbel, wyd. III popr., Warszawa 1999.

¹³ *Gramatyka współczesnego języka polskiego...*, *op. cit.*, s. 464-468.

¹⁴ Należy zaznaczyć, że czasami notuje się dwie postaci o tym samym znaczeniu (np. *amperometr* – *amperomierz*), z którego polska wersja jest późniejsza. Ani najnowsze polskie słowniki językowe (SDub, WSJP), ani korpusy językowe (NKJP) nie odnotowują postaci polsko brzmiącej *glukomierz*, więc zachowanie pacjenta należy uznać za spolszczające i doprowadzające do postaci bardziej dla niego zrozumiałej, co jest zgodne z ogólną tendencją językową polonizacji obcych wyrazów, lecz z punktu widzenia systemu języka innowację tę należy uznać

W przypadku użycia rzeczownika *saturator*, który w słownikach jest definiowany jako ‘urządzenie do nasycania cieczy gazem, stosowane najczęściej do produkcji napojów gazowanych’ (WSJP), na oznaczenia pulsoksymetru, czyli aparatu do mierzenia natlenienia krwi¹⁵, mogło dojść do pomyłki leksykalnej. Leksem mógł zostać użyty także w wyniku nieuzasadnionej derywacji, w której od rzeczownika *saturacja* ‘proces nasycania cieczy gazem’ (SDub, WSJP) utworzono derywat o znaczeniu ‘urządzenie do mierzenia poziomu saturacji’, choć leksem *saturator* ma inne znaczenie, a przyrostek *-ator* służy głównie do tworzenia nazw subiektów czynności (*agitator*; *inscenizator*; *komentator*; *nawigator*) oraz środków czynności (w tym urządzeń wykonujących czynność wskazaną w rdzeniu, np.: *inhalator*; *programator*; *wibrator*)¹⁶.

Lumbalgia, użyta na oznaczenie ‘zapalenia nerwu kulszowego’, to słowo dające się najłatwiej wytłumaczyć przeniesieniem z języka hiszpańskiego, w którym ma właśnie takie znaczenie: ‘ból pleców’ lub ‘lumbago’¹⁷. Gdyby jednak pacjent nie znał owego słowa z tego źródła, należałoby uznać, że zastosował on mechanizm derywacyjny przekształcający nazwę dolegliwości *lumbago* do postaci *lumbalgia* przez zmianę przyrostka (*-ago*, na *-algia*). Byłby to proces izolowany, bez potwierdzenia w innych przykładach języka polskiego, co wskazywałoby na indywidualną neologizację na wzór słów *nostalgia* ‘ tęsknota, zwłaszcza za krajem ojczystym’ czy *newralgia* ‘nerwoból’.

Pozostałe odnotowane środki językowe przy tworzeniu omawianych wyrażen językowych najłatwiej wytłumaczyć brakiem znajomości wiedzy medycznej i wynikającymi z tego zamianami i przekształceniami. Zauważa się tu pomyłki leksykalne, czego przykładem są *bóle prątkujące (do wątroby)* – być może użytkownik miał na myśli bóle promieniujące, bo medyczne prątkowanie to ‘wydzielanie, rozsiewanie prątków i tym samym zarażanie gruźlicą’ (SDub). Można także doszukać się w tym przykładzie nawiązania do prądu, a *bóle prątkujące (prądkujące?)* oznaczałyby ‘bóle, jakby przechodził kogo prąd’, które należałoby zinterpretować jako innowację słowotwórczą o motywacji asocjacyjnej. Drugi z przykładów: *zapalenie serca mięśniowego* pochodzi z przekształcenia wyrażenia *zapalenie mięśnia sercowego* i posłużył pomyłkowemu oznaczeniu ‘zawału serca’ – w jego wypadku dostrzega się także przejęzyczenie w typie spuneryzmu (inaczej: gra

za nieuzasadnioną. Byłaby to innowacja alternatywna – generująca leksem, który już istnieje – o charakterze nawiązującym, czyli utworzonym na wzór istniejących wzorów (por. A. Markowski, *Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne*, Warszawa 2005, s. 43-44).

¹⁵ *Pulsoksymetr* to ‘urządzenie elektroniczne służące do nieinwazyjnego pomiaru saturacji krwi, wykorzystujące pomiar pochłaniania przez tkanki promieniowania o dwóch różnych długościach fal metodą pulsoksymetrii’ – na podstawie: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Pulsoksymetr> [dostęp: 7.10.2020].

¹⁶ *Gramatyka współczesnego języka polskiego...*, op. cit., s. 400.

¹⁷ Na podstawie słownika hiszpańsko-polskiego online: <https://pl.glosbe.com/es/pl> [dostęp: 7.10.2020].

półsłówki, np. *szal w balecie* → *bal w szalecie*), gdyż fleksja i składnia wyrażenia są poprawne, a nastąpiło przestawienie morfemów leksykalnych. Świadome użycie tego mechanizmu zdradzałoby wysoką świadomość językową pacjenta.

Pojedyncze przykłady poświadczają wykorzystanie określeń potocznych¹⁸. Pacjenci odwołują się w nich do doświadczeń sensualnych (*pikawa siada* ‘dolegliwości serca’, *wymioty ciągną* ‘mieć nudności, wymiotować’), a także eksponują zdroworozsądkową wiedzę o świecie. Wypowiedź nabiera charakteru emocjonalnego z wykorzystaniem rzeczowników konkretnych i dużą liczbą czasowników nazywających proste czynności i stany. Ma to posłużyć zarówno oswojeniu otaczającego świata, jak i skróceniu dystansu między rozmówcami. Język potoczny w zakresie zdrowia człowieka jest też podstawowym środkiem przekazu dla osób o małej wiedzy medycznej. Z tego powodu przedstawiają oni swój stan poprzez obserwowalne i doświadczone zdarzenia i odczucia.

Ostatnie dwa środki językowe odnotowane w materiale to przekształcenie składniowe (*migotanie od przedsionka* ‘migotanie przedsionków’) oraz innowacja frazeologiczna polegająca na kontaminacji dwóch frazeologizmów należących do terminologii medycznej (*nitkowane kołatanie serca* wywiedzione z połączenia *nitkowane tętno* + *kołatanie serca*). Kontaminacje frazeologiczne, jeśli nie są grą językową, zdradzają brak dobrej znajomości używanych wyrażen językowych, a w tym przypadku znajomości terminologii medycznej.

Tabela 3. Zjawiska językowe w przekształceniach pacjentów

zjawisko językowe	wyrażenie i znaczenie	liczba
modyfikacja fonetyczna	<i>astra</i> ‘jaskra’, <i>barcelona</i> ‘borelioza’, <i>cewkowanie</i> ‘cewnikowanie’, <i>diabolog</i> ‘diabetolog’, <i>internauta</i> ‘internista’, <i>kamienica nerkowa</i> ‘kamica nerkowa’, <i>kardiografia</i> ‘kardiowersja’, <i>kasowersja</i> ‘kardiowersja’, <i>kenotal</i> ‘ketonal’, <i>klakson</i> ‘Clexane’, <i>kografia</i> ‘koronarografia’, <i>kontakt</i> ‘kontrast’, <i>koronacja</i> ‘koronarografia’, <i>kretoina</i> ‘kreatyna’, <i>laserowo woreczek</i> ‘laparoskopowe usunięcie pęcherzyka żółciowego’, <i>lololol</i> ‘propranolol’, <i>renesans</i> ‘rezonans’, <i>sól filozoficzna</i> ‘sól fizjologiczna’	18
metonimia	<i>dać prochy</i> ‘podać tabletkę’, <i>mieć rurę</i> ‘gastroskopia’, <i>plyn zszedł</i> ‘skończyła się kroplówka’, <i>przezcyszczenie żył</i> ‘koronarografia’, <i>węzyk</i> ‘kroplówka’, <i>wypić tabletkę</i> ‘przyjąć tabletkę’	6
metafora	<i>cukiernik</i> ‘diabetolog’, <i>gąsior</i> ‘kaczka do moczu’, <i>wampir</i> ‘osoba pobierająca krew’	3
derywacja	<i>glukomierz</i> ‘glukometr’, <i>lumbalagia</i> ‘zapalenie nerwu kulszowego’, <i>saturator</i> ‘pulsoksymetr’	3
pomyłka leksykalna	<i>bóle prątkujące</i> ‘prątki – bakterie’, <i>zapalenie serca mięśniowego</i> ‘zawał serca’	2
potocyzm	<i>pikawa siada</i> ‘dolegliwości serca’, <i>wymioty ciągną</i> , ‘mieć nudności, wymiotować’	2
innowacja frazeologiczna	<i>nitkowane kołatanie serca</i> ‘nitkowane tętno’ + ‘kołatanie serca’	1
przekształcenie składniowe	<i>migotanie od przedsionka</i> ‘migotanie przedsionków’	1
suma		36

¹⁸ Por.: J. Warchała, *Kategoria potoczności w języku*, Katowice 2003; A. Skudrzyk, J. Warchała, *Styl potoczny*, [w:] *Styl współczesnej polszczyzny. Przewodnik po stylistyce polskiej*, red. E. Malinowska, J. Nocoń, U. Żydek-Bednarczuk, Kraków 2013, s. 35-59.

Podsumowanie

Analiza semantyczna użyć niestandardowych odpowiedników szpitalnej terminologii medycznej zebranych podczas badania ujawnia zakresy poznawcze, w których nazwy najczęściej ulegają przekształceniu. Są to odpowiednio zabiegi medyczne, choroby i dolegliwości, lekarstwa i sprzęt medyczny. Można przypuszczać, że odpowiednie sfery z najliczniejszymi przekształceniami są przynajmniej częściowo związane z trudnościami poznawczymi pacjentów w ich przyswojeniu.

Przeprowadzone badanie obrazuje również, że stosowanie przez pacjentów określeń odbiegających od terminologii medycznej wynika także z kłopotów w wypowiedaniu obco brzmiących lub też skomplikowanych nazw. Mogą one skutkować modyfikacjami fonetycznymi (przejęzyczeniami i zabiegami upraszczającymi w opinii użytkownika poszczególne nazwy), operacjami leksykalnymi (zastosowaniem metonimii, metafor, potocyzmów) lub pomyłkami leksykalnymi, a także tworzeniem nowych słów i operacjami w zakresie frazeologii i składni.

Środki językowe pojawiające się w dostrzeżonych błędach obrazują trzy tendencje obserwowalne wśród pacjentów. Pierwszą z nich jest próba przyjęcia słownictwa medycznego i szpitalnego na tyle, na ile hospitalizowani byli w stanie je rozpoznać i przyswoić (ze zmianą brzmienia lub postaci wyrażenia). Stąd wzięły się potknięcia fonetyczne, frazeologiczne czy składniowe. Druga polega na uproszczonym zrozumieniu działania sprzętów medycznych i zabiegów leczniczych, o których mówią pacjenci, co doprowadza do opisowego i zastępczego mówienia o realiach szpitala. Należałoby tu umieścić głównie nowe twory leksykalne oraz metonimiczne połączenia wyrazów. Trzecia tendencja wiąże się z dystansem do otaczającego świata i polega na tworzeniu form żartobliwych uzyskanych dzięki zabawnym metaforom skojarzeniowym czy też modyfikacjom fonetycznym prowadzącym do wykorzystania znanych słów w nowych zaskakujących medycznych kontekstach motywowanych podobieństwem brzmienia.

Skróty:

SDub – *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 1-4, red. S. Dubisz, Warszawa 2008.

NKJP – Narodowy Korpus Języka Polskiego: www.nkjp.uni.lodz.pl.

WSJP – *Wielki słownik języka polskiego*: www.wsjp.pl.

Bibliografia

1. Anusiewicz J., Skawiński J., *Słownik polszczyzny potocznej*, wyd. III, Warszawa 2000.
2. Barański J., Waszyński E., Steciwko A., *Komunikowanie się lekarza z pacjentem*, Wrocław 2000.
3. Czeszewski M., *Słownik polszczyzny potocznej*, Warszawa 2006.
4. Dzierżanowski T., Łuczak J., *Komunikacja z pacjentem i jego rodziną*, [w:] *Medycyna paliatywna*, red. A. Ciałkowska-Rysz, T. Dzierżanowski, Poznań 2019, s. 44-49.
5. Grzegorzczkowska R., *Zarys słowotwórstwa polskiego. Słowotwórstwo opisowe*, Warszawa 1984.
6. *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, red. R. Grzegorzczkowska, R. Laskowski, H. Wróbel, wyd. III popr., Warszawa 1999.
7. Jabczuga M., *W morzu neosemantyzmów*, „Rocznik Kognitywistyczny” 2010, t. 4, s. 93-98.
8. Janiszewska J., *Umiejętności komunikowania się z chorym i rodziną*, [w:] *Medycyna paliatywna*, red. K. de Walden-Gałusko, A. Ciałkowska-Rysz, Warszawa 2015, s. 45-58.
9. *Jak rozmawiać z pacjentem?: anatomia komunikacji w praktyce lekarskiej*, red. A. Ostrowska, Warszawa 2017.
10. *Komunikowanie interpersonalne w pielęgniarstwie*, red. A. Kwiatkowska, E. Krajewska-Kułak, W. Panek, Lublin 2003.
11. Lakoff G., *Kobiety, ogień i rzeczy niebezpieczne*, tłum. M. Buchta, A. Kotarba, A. Skucińska, Kraków 2011 [wyd. oryg.: *Woman, Fire, and Dangerous Things*, Chicago, 1987].
12. Lakoff G., Johnson M., *Metafory w naszym życiu*, tłum. P. Krzeszowski, Warszawa 1988 [wyd. oryg.: *Metaphors We Live by*, Chicago 1980].
13. Langacker R. W., *Gramatyka kognitywna*, tł. E. Tabakowska i in., Kraków 2009 [wyd. oryg.: *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*, Oxford 2008].
14. Lipiec J., *Teoria rozmowy z chorym*, Kraków 2001.
15. Majewska M., *Słowo też jest lekiem, czyli o komunikacji lekarza z pacjentem*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2015, t. 58, nr 2, s. 224-237.
16. Markowski A., *Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne*, Warszawa 2015.
17. Myerscough P. R., Ford M., *Jak rozmawiać z pacjentem*, tłum. S. Pikiel, Gdańsk 2001.
18. Nowina Konopka M., *Komunikacja lekarz – pacjent. Teoria i praktyka*, Kraków 2016.
19. *Porozumienie z pacjentem*, red. J. Doroszewski, M. Kulus, A. Markowski, Warszawa 2014.
20. Schiavo R., *Health communication. From Theory to Practice*, San Francisco 2014.
21. Skudrzyk A., Warchała J., *Styl potoczny*, [w:] *Style współczesnej polszczyzny. Przewodnik po stylistyce polskiej*, red. E. Malinowska, J. Nocoń, U. Żydek-Bednarczuk, Kraków 2013, s. 35-59.
22. Taylor J. R., *Gramatyka kognitywna*, Kraków 2007 [wyd. oryg.: *Cognitive Grammar*, Oxford 2002].
23. Wagner A., *Miejsce deliberacji w procesie podejmowania decyzji o leczeniu. Komunikowanie między lekarzem i pacjentem w perspektywie socjologicznej*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2015, t. 58, nr 2, s. 213-224.
24. Warchała J., *Kategoria potoczności w języku*, Katowice 2003.

Medical terminology processing mechanisms by hospitalized persons

Abstract

The article presents non-standard terms of hospital medical terminology used by hospitalized person. The material was collected over one year by a nurse who watched patients. Patients commit conversions and errors while naming the treatment methods, diseases, medicines, medical equipment and staff. The most frequent conversions apply to phonetic transformations of difficult names, confusing similar names or using metaphor and metonymy. Less common is the formation of new words, syntactic transformation and phraseological innovation. Mistakes and conversions result from adapting too complex vocabulary, simplifying medical processes or distancing oneself from the world and language games.

Keywords: communication in medicine, linguistic errors, metaphor, metonymy, phonetic transformations